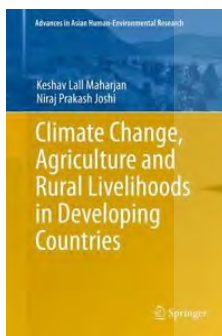

بررسی کتاب

Climate Change, Agriculture and Rural Livelihoods in Developing Countries/ Written by Keshav Lall Maharjan and Niraj Prakash Joshi, Berlin: Springer, 2013, 184 p.

تغییرات اقلیمی، کشاورزی و معیشت روستایی در کشورهای در حال توسعه / نویسندگان: کِشاو لعل ماهارجان و نیراج پراکاش جوشی، برلین: اسپرینگر: ۲۰۱۳ (چاپ اول)، ۱۸۴ ص.

کتاب «تغییرات اقلیمی، کشاورزی و معیشت روستایی در کشورهای در حال توسعه»، از جدیدترین کتاب‌های حوزه روستا و توسعه، با تأکید بر اثرات دگرگونی آب و هوایی بر تمامی کشورها (اعم از توسعه‌یافته و در حال توسعه یا توسعه‌نیافته)، تمرکز خود را بر کشورهای در حال توسعه قرار داده است؛ این کشورها به دلیل اتکای فراوان بر بخش‌هایی مانند کشاورزی و جنگل‌داری که در برابر هرگونه تغییر غیرمعمول پدیده‌های اقلیمی بسیار آسیب‌پذیرند، بیش از کشورهای توسعه‌یافته در معرض مخاطرات تغییرات اقلیمی و اثر منفی این‌گونه تغییرات بر معیشت بخشی قابل توجه از جمعیت خود قرار دارند و وضعیت جغرافیایی نامناسب و اقتصاد ضعیف کشورهای در حال توسعه آسیب‌پذیری آنها را تشدید کرده است.

این کتاب شامل ده فصل است. در فصل اول، اطلاعات زمینه‌ای در مورد تغییرات اقلیمی و کشاورزی، با ارائه تعریفی از تغییرات اقلیمی، عوامل اثرگذار بر این فرایند از جمله گازهای گلخانه‌ای (ویژگی‌ها و منابع این گازها) توصیف شده و بخش عمده مطالب به چگونگی گرم شدن کره زمین از طریق این گازها اختصاص یافته است. نویسندگان، همچنین، بحثی درباره رابطه کشاورزی با تغییرات آب و هوایی را مطرح کرده‌اند. فصل دوم، سناریوی جهانی انتشار گازهای گلخانه‌ای، اطلاعاتی را درباره روندهای تاریخی انتشار گازهای گلخانه‌ای و کشورهای مسئول در این زمینه به دست می‌دهد و بر نقش چشمگیر تولید این گازها در دگرگونی آب و هوای جهان تأکید می‌کند.

بخش عمده فصل سوم، اثرات تغییرات اقلیمی بر فیزیولوژی گیاهی و جانوری، به چگونگی اثرپذیری فیزیولوژی گیاهی از تغییر ویژگی‌های خاک، بیماری‌های خاک و هجوم آفت‌ها بدان اختصاص یافته و به باور نویسندگان، بخش کشاورزی به دلیل وابستگی بیشتر به شرایط اقلیمی، بیش از سایر فعالیت‌های انسانی در برابر دگرگونی این شرایط نیز آسیب‌پذیرتر است. فصل چهارم، جایگاه کشاورزی در مذاکرات بین‌المللی در خصوص تغییرات اقلیمی، ناظر به اهمیت کشاورزی در اقتصاد کشورهای در حال توسعه است. نویسندگان بر این باورند که پیوند میان کشاورزی و تغییرات اقلیمی دربرگیرنده مسائلی مانند سازگاری^(۱)، تعدیل^(۲) و انعطاف‌پذیری^(۳) در کشاورزی است. از دیگر مباحث این فصل می‌توان چگونگی ارتباط این مسائل با گفت‌وگوهای بین‌المللی درباره تغییرات اقلیمی و مزایای بالقوه این گفت‌وگوها برای کشاورزان فقیر کشورهای در حال توسعه را یادآور شد.

در فصل پنجم، هزینه‌ها و فرصت‌های کوچک شدن یا سازگاری یافتن بخش کشاورزی، با بررسی وضعیت کشاورزی و آسیب‌پذیری این بخش در کشورهای دارای کمترین میزان توسعه‌یافتگی، کشاورزی ارگانیک و جنگل‌داری در سطح اجتماع محلی^(۴) از جمله گزینه‌هایی برشمرده شده‌اند که به‌رغم پیچیدگی اجرای آنها در سطح بین‌المللی و سیاست‌های

متغیر کشورها، در برابر تغییرات اقلیمی به کار کشورهای کمتر توسعه یافته می آیند. در فصل ششم، روش های ارزیابی اثرات تغییرات اقلیمی بر کشاورزی، از مدل های شبیه سازی بیوفیزیک محصولات^(۵) و نیز رگرسیون^(۶) به مثابه روش هایی یاد شده است که به گونه ای گسترده، برای برآورد تأثیر تحولات زیست محیطی جهانی بر تولید و بهره وری کشاورزی به کار می روند. پیش بینی ها پیرامون تغییر در محصولات کشاورزی در واکنش به دگرگونی متغیرهای آب و هوایی از دیگر مباحث این فصل است.

فصل هفتم، اثرات تغییرات اقلیمی بر تولید منطقه ای کشاورزی: قیمت مواد غذایی و ناامنی غذایی، به وجوه مثبت و منفی این تغییرات برای تولید کشاورزی پرداخته و جان مایه مباحث آن عبارت است از آنکه بسته به ویژگی های منطقه ای یک اقلیم و سمت و سوی دگرگونی های آن، برخی مناطق (بر حسب بهره وری کشاورزی) از تغییرات اقلیمی سود می برند و برخی مناطق نیز طی این فرایند آسیب پذیرتر می شوند. فصل هشتم، تغییرات اقلیمی در نپال و رابطه آن با فقر، به مطالعه وضعیت کشور نپال اختصاص یافته است. اگرچه سهم نپال از انتشار گازهای گلخانه ای در جهان ناچیز است اما در مقایسه با اقتصادهای به سرعت در حال رشد اطراف خود مانند چین و هند، همین میزان از سهم و نقش نیز رو به افزایش بوده است. نویسندگان، در این فصل، بر دو بخش کشاورزی و جنگلداری تمرکز کرده اند که در زندگی مردم فقیر نپال و توانمندسازی بخش های آسیب پذیر جمعیت این کشور مهم ترین نقش را برعهده دارند.

فصل نهم، تأثیر متغیرهای اقلیمی بر بازدهی محصولات غذایی عمده در نپال، مانند فصل قبل، به اوضاع کشور نپال می پردازد و اثرات متغیرهای اقلیمی قابل مشاهده بر محصولات غذایی اصلی این کشور (به ویژه برنج، گندم، ذرت، ارزن، جو و سیب زمینی) را ارزیابی می کند. توجه نویسندگان، به طور خاص، بر متغیرهایی مانند درجه حرارت و رطوبت است که تعیین کننده های عمده بازدهی محصولات کشاورزی در این کشور به شمار

می‌روند. فصل دهم و پایانی، ادراک اجتماع محلی از دگرگونی اقلیمی و اثرات آن، به تحلیل و بررسی برداشت‌های اجتماع محلی از دگرگونی شرایط آب و هوایی در دو سطح ملی و بین‌المللی پرداخته، با بهره‌گیری از داده‌های هواشناسی^(۷)، تأثیرات این برداشت‌ها بر معیشت مردم روستایی را نیز تحلیل و بررسی می‌کند. این تحلیل مبتنی بر داده‌هایی است که از پیمایش‌های خانوار در مناطق بسیار حاشیه‌ای و دورافتاده نیال به دست آمده‌اند.

کتاب «تغییرات اقلیمی، کشاورزی و معیشت روستایی در کشورهای در حال توسعه» را دو تن از اساتید دانشگاه‌های ژاپن نگاشته‌اند. دکتر ماهارجان دارای مدرک دکتری اقتصاد کشاورزی از دانشگاه کیوتو ژاپن و استاد دانشگاه هیروشیما است و تاکنون در حوزه‌های گوناگون به پژوهش و مطالعه پرداخته است، که از آن جمله‌اند: اقتصاد و توسعه روستایی و کشاورزی، توسعه بین‌المللی و پایدار، راهبردهای معیشت روستایی در کشورهای در حال توسعه، مدیریت منابع طبیعی، امنیت غذایی، پویایی فقر، و حکمرانی محلی؛ به باور وی، مناطق روستایی (به‌ویژه بخش کشاورزی) نه تنها منبع نیروی کار، نهاد^(۸) و مواد غذایی ارزان بلکه بازتابی است از شیوه زندگی شرافتمندانه انسان‌هایی که نگهبانان طبیعت (زمین) به‌شمار می‌آیند. همچنین، دکتر جوشی دارای مدرک دکتری اقتصاد روستایی (کشاورزی) از دانشگاه هیروشیما و استادیار این دانشگاه (۲۰۱۱-۲۰۱۲) بوده و تاکنون در حوزه‌هایی همچون مدیریت منابع آب، مدیریت حمل و نقل، فقر و ناامنی غذایی به تحقیق پرداخته و علاوه بر ارائه مقالات مختلف در کنفرانس‌های ملی و بین‌المللی، مشاور اجتماعی-اقتصادی توسعه پروژه‌های کشاورزی در کشور نیال بوده است. بدین ترتیب، نگاه تخصصی این دو نویسنده به مباحث کتاب از ویژگی‌های مثبت آن است. هر فصل این کتاب دارای ساختار و چارچوب یک مقاله علمی بوده و در نگارش هر کدام نیز از بیش از سی صد منبع علمی استفاده شده است. ناشر معتبر، ارائه آمار و ارقام جدید در حوزه‌های مختلف، نگاه مقایسه‌ای و تمرکز بر کشورهای در حال توسعه (که به نظر می‌رسد واقعیت‌ها و راهبردهای

توسعه روستایی و کشاورزی آنها شباهت بیشتری با اوضاع و احوال کشور ما دارد) از دیگر ویژگی‌های این کتاب به‌شمار می‌آیند. در بخشی از این کتاب، از کشورمان ایران نیز یاد شده و از آن در کنار کشورهایی مانند عربستان سعودی، اندونزی و تایلند به عنوان کشورهای سخن به میان آمده است که از نظر بازدهی و بهره‌وری انرژی در وضعیتی مناسب به‌سر نمی‌برند. کتاب «تغییرات اقلیمی، کشاورزی و معیشت روستایی در کشورهای در حال توسعه»، همچنین، دارای سیزده شکل و تصویر، ۲۱ نمودار، پانزده جدول و شش کادر برای تشریح و فهم بهتر موضوعات بوده و از این نظر نیز وضعیت آن قابل قبول است.

مهدی ابراهیمی*

یادداشت‌ها

1. adaptation
2. mitigation
3. resilience
4. community forestry
5. crop bio-physical simulation models
6. regression models
7. meteorological data
8. input

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

* کارشناس ارشد توسعه، دانشگاه تهران (mehdi16359@gmail.com).